

1600 ԵԱՆ ԴԵՂԱԳԻՐ ՄԸ ԳՏՆՈՒԱԾ ՎԵՆԵՏԿՈՅ ՄԷՋ

Վենետիկ քաղաքին Rialto կոչուած կեդրոնական թաղին և հոն գտնուող համբաւաւոր կամուրջին քով, հինաւուրց գեղարան մը կայ՝ TESTA D'ORO (Ոսկեգլուխ) անուն, որ երեք դարերէ ի վեր կանգուն է ու գործօն: Թէև անոր սկզբնաւորութեան ճիշտ թուականը չի գիտցուիր, սակայն անկասկած է որ ան գոյութիւն ունէր 1600ի սկիզբները, ինչպէս կը վկայեն ձեռնհասները:

Տարիներ առաջ գեղագիտական հրատարակութեան մը առթիւ՝ յիշեալ գեղարանի գիւտնէն գտնուած հին գեղծագործի կամ յունարէն բառով քերիակիի (թղթաւի) մը հայերէն ազգը մեր ձեռքը բերին՝ Թարգմանութիւնը խնդրելով:

Ստորեւ գրուած կիսախորանաձեւ զարդին ներքեւ՝ որ գեղարանին անունը կը կրէ «Alla Testa d'Oro al Ponte di Rialto - Venetia» = Ոսկեգլուխ - Րիալթոյի կամուրջին վրայ - Վե-

նետիկ» կար երկսին գրութիւն մը, որ բացատրութիւն կամ պարզաբանութիւնն է հրաշագործ գեղի մը որ Անդրուսիի յիշրափի կը կոչուի: Թէև իսկական նմանութիւնը չէ որ ստորեւ կը ներկայացնէք, սակայն իրականին շատ մօտ է, թէ իր ձեւով և թէ լեզուական - ուղղագրական տեսակէտով՝ որուն մէջ ոչ մէկ փոփոխութիւն չընդհատուի:

Պատահելը հետաքրքրական է ընդհանուր տեսակէտով՝ իբրեւ միջնադարեան գեղ, որուն զարմանալի յատկութիւններ կ'ընծայուին:

Իսկ մեզի համար ան կը ներկայանայ իբրեւ պատառ մը Վենետիկ մէջ կատարուած հայկական տպագրութիւններէն, որոնց մէջ էթէ սա հնագոյնը չէ, սակայն 1650էն ալ ուշ չէ, նկատելով մասնաւորապէս լեզուն, որ նմոյշ մ'է մեր գրական անկեալ դարու ռամկօրէնին, ինչ ինչ կէտերով նման իր տեսակի միջնադարեան Ախտարքներու, Ախրապատիկներու, ինչպէս կարելի է համեմատել Հ. Վեռնիք Յովնանեանի «Հետազօտութիւնը Նախնեաց Ուսմիօրէնի վրայ» գործին մէջ հրատարակուած պատահականներուն հետ: Որքան որ ջանացինք ստուգել բնագրին խորթ և մթին բառերը ստորեւ ծանօթութեան ձեւով գնելով անոնց նշանակութիւնը կամ հաւանական ուղիղ ձեւը, սակայն քանի մը հատինը մնաց անյայտ:

Հետաքրքրուելով վերոյիշեալ հնագրեան գեղարանի գիւտնէն խորշերուն մէջ գտանք հրաշագործ գեղծագործի ազգը յունարէն լեզուով եւ, բայց քիչ մ'աւելի համառօտ և մասամբ ալ տարբեր. լեզուն շատ խաթարուած արդի յունարէն մը, թէև հայերէնէն աւելի հասկնալի:

Եւ որովհետեւ անիկա կրնար գիւտնէն հայերէնի հասկացողութիւնը, անոր համար հայեկան նաեւ իր նոր իմաստներով նկատմամբ հրաշագործ գեղի զարմանալի յատկութիւններուն:

Անշուշտ նկատելի պարագայ մըն է Վենետիկեան գեղարանի մը մէջ հայատառ խոշոր ազգի Վրնանք երեւակայիլ թէ որքան հրապարուած ըլլալու էր այդ շրջանին Վենետիկեան Հայ գաղութը, որուն առատօրէն վաճառելու համար այդ նորահար գեղը՝ պատրաստուած է այդ հայերէն ազգը, և թերեւս մինչեւ Պոլսի և Կիլիկիոյ կողմերն ալ կը շրջուէր ան, հայերուն,

Յաւալին այն է որ, գեղին հրաշագործ յատկութիւններուն քով երկու հետաքրքրական և կարեւոր գիտելիք կը պակսի, այսինքն թէ ինչ տարբեր են այդ մասնաւոր գեղը (spécialité) որուն կ'ընծայուի այդ գեղը:

ԲԱՐՁԱԲԱՆ ՈՒԹԻՒՆ

զօրութեան, և յատկութեան թրրեայ-
րին¹ Անտրուսիոյ հնոյ, ժառանգի Յօ-
հաննիսի մկրտչի Սիրվերինեանի որ
բաղադրի, և տրամաբաշխի ի սպիցիա-
րին² Թէթատօրին, առ կարմունջ ու-
ալթին ի Վէնէտիկ:

Ր կոչի ի մէջ այլ զօրու-
թեանն որ ունի այս թը-
րեաքըն և է առաւել որ
այսու ներքու դրեալէ:

Նախ առողջուցանէ ի մա-
հու և կու պահէ ի փառաւ³
ցաւէ եւս մարդն ուրախ կու պահէ մինչեւ
ի վերջը:

Կու փախուցանէ ի մարդու փորի ամե-
նայն գէճցաւէ⁴ ազատէ և կու առողջացու-
ցանէ ամենայն հիւանդութեանն ի մարմնէ
և ի նեղութեանն որ ոնենայ:

Այլ և պահէ և կու առողջացուցանէ մէկ
մարդ մի որ ունի⁵ խայթէ և կարիճն խայթէ
կամ թէ կատաղած շուն խաճնէ և այլ
ուրիշ կատաղեալ անասուն՝ պիտոյէ որ
խմիլ կամ թէ խոցի վերայ դնիլ առողջա-
նան:

Այլ եւս կու առողջացուցանէ ամենայն
իննսին⁶ հիւանդութեանն այլ մէկ մարդմի
բարակեալցաւ⁷ հանդիպի և սոյնպէս բո-
վանդակ ցաւէն ազատի:

Այլ եւս կու առողջացուցանէ ամենայն
շերմութեանն և առաւել հինցաւէ⁸ և մա-

հայկան⁹ և առաւել շնորհալի է ըստամուքի
ցաւէ:

Այլ եւս կու առողջացուցանէ ամենայն ի
փուրոյ ցաւէ կու ազատի ամենայն ցիղ
ցաւէ:

Մէկ մարդ մի որ գուլնճի¹⁰ հանդիպի և ի
մէջդի ցաւէ այլ կու առողջացուցանէ և
ղեղնեցալ ցաւէ¹¹:

Ջրգողութիւն որ է և սսխութիւնն¹² և ի
սրտէն կու հանէ ի փոռայլ արեուն¹³ և կու
առողջացուցանէ այլ եւս արեուն թրէլէ¹⁴

բազում անգամ խմելով կու առողջանալ¹⁵:
Այլ և կու բազմացուցանէ աչքին լոյսն
եւս ամենայն ի նէրսին գլխուն հիւանդու-
թեանն կու ազատի սապղար¹⁶ լինի և կամ
թէ կաթիլ¹⁷ լինի կամ թէ խոստուկ¹⁸ ունէ-
նայ և կամ թէ հանապազ ձգրուտէ¹⁹ կամ
թէ թուրութիւնն ունենայի չնցիղ յցաւ²⁰
որ լինի ազատի:

Թէ որ մէկ մարդու մի որ խուր²⁰ բռնէ եւս
կու առողջացուցանէ կու որախացուցանէ
հանապազ կատարելապէս կամ թէ ի սրտի
հիւանդութիւնն որ ունի որպէս է հազալ
և կամ թէ տուզլի պալղամ²¹ որ ունէնայ
և չափէն դուրսն պնտացնէ մարդուն սիրտն
եւս կու առողջացուցանէ ի սրտի դողէն²²
և կամ թէ որ կողացաւութիւնն որ ունի
կամ թէ զարկըլի հանկարձակի ազատի
և առողջանայ:

Այլ եւս կու հանէ ի մարդուն փորէն ճի-
ճին և կու ըսպանէ և պանտ կանէ որ ոչ
ծննանի ազատի ամենայն ցիղ ցաւէ թէ
բոր և բուր ունենայ ազատի:

Այլ և կու առողջացուցանէ ի մարդուն խոյցեն որ բազում անգամ խմէլով փա-
րատի ամենայն ցաւն այլ եւս տէրաւոր
կանանց արիւր կու բերէ և քէսմային
առողջութիւնն բերէ կամ թէ խոյստուտ
ունէայ ազատի և ուրախանայ:

Այլ և կու առողջացուցանէ ճիւղարին³⁰ հի-
ւանդութենէն կամ թէ փայծղին հիւան-
դութեանն պնտութիւնն³¹ ինչ պէս հիւան-
դութիւնն որ ունէնայ կու ազատի և կու-
րախանայ:

Եվս առաւել ինչ որ ասացինք վաստ կար-
ճառոտուք և թողունք այլ իւր բազում
զորութիւնն վասն որոյ այն որ բովանդակ
աշխարհում այտնիէ:

Այս վերոյ գրեալ թրբայքն օգուտէ ամե-
նայն մարդուն որ քանի տարեկան լինի
և ամենայն ժամանակ և ամենայն մար-
դուն ուժաւորութիւնն շահէ և ոգտակարէ
իւր չափն և քաշն այս է:

Առողջութիւնն պահելուն համար և կտրիճ
մարդուն որ տարիուք պինտ և զորաւորէ
միայն կէս տրամ հէրեքէ եվս առաւել որ
զոյք աղու³⁰ խմեալ է և կամ թէ ձերացեալ
մարդիք որէն բնութէնով թոյլէ մէկ թէ-
մամ արամ³¹ պիտի տալ բաւականէ Աս-
տուծոյ:

Ծանուցումն ի վերայ դեղաթափի:

Բազումք խաբէութիւնք, որք մինչեւ
ցարդ եղեալք են ի վերայ մեծի շարա-

1. Թքեայք = յուն. քηραια, քերեակէ (հմաւ,
Եզնիկ), դեղթափ. ֆր. contrepoison, antidote.
2. Սպիցիարի = իտ. spezieria = դեղարան.
3. Ի փառալ ցառն = քերեակէ ի փառալ ցառն.
4. Գեճ ցառ = հիւթերու (humeur) այլայլութենէ
յառաջացած ախտ (ըստ հնոց). - Յունարէնն ունի «Ֆիւս-
սակար հոյզեր կամ հեղուկներ».
5. ուճ = օճ.
6. Ի մեմսիմ = Ի մերսիմ կամ մերքիմ, ինչպէս յու-
նարէնն ալ ունի.
7. Բարակեայ ցառ = «բարակ ցառ». phthisie.
8. Էփն ցառ = Inflammation chronique (հին շերտ
ըստ յուն.).
9. Մանայկան = մահացու.
10. Գուշիմ = խեթ, colique.
11. Դեղմեցալ ցառ = դեղին ցառ, դեղնութիւն. ֆր.
iotère.
12. Սիտոքիւն (թրք. սըսկա) = ջրգողութիւն.
hydropisie.
13. արեռն = արիւն.
14. արիւն քքեյ = hémoptysie.

դրելոյն թէրիւքին. այլ եւս կարի առա-
ջաքայլ է չարութիւն նոցին բազմաց, որք
վասն յատկի շահի նշանաւ ստոց կնքոց
վաճառեն զայն թիւրեցեալ, թէ եթէ մեզ
ոչ պատկանիցիւր վիճակաւ փորձել, ոչ
գիտէաք երեւակերպեր զիր նման: Վասն
արմատախել առնելոյ զընթացումն այսր
վաճառման, որ պատճառէ զմեծ ֆիւսս
հիւանդաց, և վասն ստուգացուցանելոյ
զգնօղն միայնով վաղճանաւ, թէ ճշգրտու-
թեան մերում միշտ առաւել համոզիցի,
յիշեցուցանեմք թէ առ ամենայն անօթն
անդ լիցի ընդունարանն ձեռամբ մերով
ստորագրեցեալ: Եթէ կարիցէաք մեք վասն
հասարակի բարեբարութեան եղծել ամբող-
ջաբար զխաբէութիւնս, առնիցէաք ամե-
նայնիւ ջանադրութեամբ: Եւ վասն ար-
գելոյ զանկարգութիւն, զոր կարէ կրել
իւրաքանչիւրոք, որ զայն առնու այլա-
զանապէս շինեցեալ, մեզ թելադրէ ու-
շաղորութիւն, և եռանդագունեղ փափագն
հնազանդելոյ, թէ այնքան վասն իրողու-
թեան, որքան վասն յատկի կիրառութեան,
ով ոք և իցէ, կարէ ուղղակի գրել առ մեզ
ստորագրեցեալս:

Առկցի, թէ զնոյն ինչ դիտեմք ասել նաեւ
վասն այլոց սրեչիֆիքականաց³², որք ի
սրեցիարումն ժառանգաց Յօհաննու Մկրկչի
վիւվեթրիանէի ի նշանի Գլխոյ ոսկւոյ ի
զերայ լերին Ռիւսթու վէնէտիկոյ են
Սգաստարար գործեցեալք:

15. սապար = apoplexie (տես ըստ յուն.).
16. կարիւ = կաթուած (paralytie ըստ յուն.).
17. խոստոռ = խոցտուկ. élanement.
18. ձգրուտ = ձգրտալ. éruetation.
19. Ունեմայի լեցիդ ցառ = կարգալ ունեմայ ինչ
ցեղ ցառ.
20. խուի (թրք. խույ) = մոլութիւն, manie. յուն.
լուսնոտութիւն.
21. տուզի պալլամ = աղի մաղաս. phlegme.
22. սրտի դող = բարբախում. tremulation du cœur.
23. կողացառքիւն = pleurésie.
24. ճիճի = vers intestinaux.
25. բոր = eczéma.
26. քոք = քոր, prurit.
27. քիւսա = eczéma.
28. Ճիկարի հիւանդոքիւն = լերդացաւ. affection
du foie.
29. փայծղի պնդոքիւն = induration de la rate.
30. աղու = թոյն = poison.
31. արամ = կարգալ տրամ (թրք.) ինչպէս վերը.
32. սրեչիֆիքական = spécialité.

Ահա յունարէնի թարգմանութիւնը՝ ի լուսաբանութիւն հայերէնին.

ԴԵՂԹԱՓ ԱՆՏՐՈՍԱՔԻ (ΘΗΡΙΑΚΗ' ΑΝΔΡΟΜΑΧΟΥ)

ԵՐԵՅԻ, ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ԳԻՒՏ

Բաղադրուած, կշռուած և հրատարակուած ինծմէ՝ Յովհաննէս Մկրտիչ Սիւվեարեանի, ի Ռիւսթու, ի
ներկայութեան արդարութեան պաշտօնէութեան և յարգելի բժիշկներու ժողովին և դեղավաճառներու
և բժշկական արուեստին զիտուններու ժողովին:

Վերոյիշեալ դեղթափը (δυνιστον) կը շինուի վենետիկոյ մէջ ամէն խնամքով և հաւատարմու-
թեամբ, Յ. Մ. Սիւվեարեանի դեղավաճառէն TESTA D'ORO (իտ. Testa d'Oro = Ոսկեգլուխ) Ս. Բար-
թողիմէոսի (եկեղեցւոյն) մօտ, ի ներկայութեան արդարութեան պաշտօնէութեան եւն. և ուրիշներու
որ յատկապէս ընտրուած էին, որուն (դեղթափին) զօրութիւնը և սքանչելի յատկութիւնները
յօգուտ մարդկութեան՝ հետեւեալներն են, իբրեւ օգուտ և շահ ամէնուն:

Իր զանազան յատկութիւններէն զատ որ ունի այս դեղթափը, հետեւեալներն ալ կան.
Կը բուժէ ժանտախտը և մարդը առողջ և ուրախ կը պահէ:
Մարմնէն դուրս կը հանէ ֆիւսսակար հոյզերը, և կը բուժէ հոգւոյն բոլոր հիւանդութիւն-
ները իր ցաւերով:

Կ'առողջացնէ և կը բուժէ խայթուածները իժերուն, կարիճներուն, շուներուն և ուրիշ կատ-
ղած անասուններու, խմելով (զայն) կամ վէրքին վրայ դնելով:
Կը բուժէ բոլոր ներքին հիւանդութիւնները, ինչպէս հիւծախտն և նմանները:
Կը բուժէ բոլոր շերմերը, և մասնաւորապէս հին և մահացու շերմերը:

Դարձեալ շատ օգտակար է ստամոքսի ամէն տկարութեան համար, կը բուժէ աղիքներուն և
երկամունքներուն բոլոր հիւանդութիւնները:

Կը բուժէ ջրգողութիւնը, և դեղին ցաւը:
Կուրծքէն կը հանէ փտած (արիւնը), և կը բուժէ արիւն թքնելը, եթէ մէկը ստէպ առնէ
այս դեղը:

Կ'աճեցնէ աչքերու լոյսը և կատարելապէս կը բուժէ զլխու բոլոր ներքին հիւանդութիւնները,
ինչպէս կաթուածը, քոսութիւնը, լուսնոտութիւնը, դողը:

Կը բուժէ կուրծքի ցաւերը, ինչպէս հազը, խուխը որ կը ձեւանայ աղի մաղասով: Շատ կը
զօրացնէ սիրտը և կը բուժէ անոր բարբախումները:

Կը բուժէ բորոտութիւնը՝ երբ շատ գործածուի:
Կը հանէ (կիներու) դաշտանը և թուլթը (մայասաղ):

Կը բուժէ ցաւը լեարդի, փայծաղի և անոր բարդութիւնները:
Բացի այս ամէնէն զոր համառօտ կերպով ըսինք, կը թողունք իր միւս յատկութիւնները,

որովհետեւ ամէնուն ծանօթ է իր անունը:
Օգտակար է մարդուս բոլոր հասակներուն, և բոլոր ժամանակներուն և բոլոր նկարա-

գիրներուն:
Փանակն (dose) այս է. երիտասարդներուն և զօրաւորներուն՝ կը բաւէ կէս կրամ (δραχμα =

տիրէմ թլթ.):
Թունաւորութեան եւ ծերերուն համար՝ որովհետեւ ատոնք տկար են՝ մէկ կրամ:

Կրնայ խմուիլ՝ խառնուած գինիի կամ շուրի հետ:

